

jednotný tok řeči či lépe poezie, a nutí svoji prozódii k obdobám řešení hudebního i výtvarného. Tím právě se projevuje poznatelná jednota umění. Opakuji, ideje v tomto umění mají význam především tektonický a jsou vytvářeny jen v oblasti slova. Moderní literatura je tedy v nejstarším a původním smyslu umění slovesné. Tím je kruh uzavřen. Užívající s takovou hrdostí termínu: moderní umění, jsme si zajisté vědomi souvislosti času a prací. Již proto, že mluvíme bez výhrady pro odbornost, víme, co znamená tradice, a nad ostatní si jí vážíme. České básnictví gotické nemá horlivějších obdivovatelů. Moderní literatura má povinnost učit se ryzosti jazyka a formy u starých autorů, a pokud vím, skutečně tak činí. Není třeba být domýšlivým na originalitu, to není tajemství urvané nebi, to je bezprostřední sdělení. Toť slovo, jehož původní smysl byl zasut, toť řešení, k němuž se dospělo obdobou jiných způsobů práce v ostatních disciplínách, je to odpověď na otázku, kterou si nevybíráme a již současnost kategoricky klade ve všech oborech činnosti.

Bylo by bláhové zaznamenávat, co bylo vykonáno v české moderní literatuře. Je toho málo, snad nic, snad jediný Nezval obstojí před soudem umělecké kritiky. Ale nejde o úspěch, nejde o dílo, bude podle dobrého práva souzeno co nejpřísněji, jde o zaujetí, jde o oddanost a věrnost, jde o znaky práce, jež charakterizují mládí, jde o tvrdší jazyk, jež se nevyplácí, a přece je drahá. Nelichotím si, že bych mohl zjednat těmto vlastnostem čest, a tak nezbývá než žádat, aby snaha avantgardních autorů byla posuzována vážně či raději klidněji. Snad se tato literatura obejde ještě několik let bez čtenářů, ale trvale bez nich by živořila. A naopak vy, poznávající nové umění, budete znovu účastni zápasů a hlubokých změn tohoto období, které navzdory ubohým pracovním výsledkům přece je veliké.

Můj odchod z Brna byl komentován denním tiskem brněnským a byl doprovázen notickami v některých pražských časopisech různého politického směru (Právo lidu, Venkov, České slovo, Národní listy aj.) jako odchod člověka, jemuž se změnou uměleckého kursu byla omezena umělecká pravomoc a zhoršeny finanční podmínky tak, že nezbývalo než odejít. Tak také věci odpovídaly pravdě. Veřejnost bez ohledu na politické vyznání uznávala obrodnou práci, kterou činohra za dva roky prošla. Stejně tak, jako deníky politické, projevil i umělecké revue a avantgardní časopisy sympatie s režisérem, jenž je tlačěn uměleckou reakcí. Apeloval jsem tedy kvalitami své práce na veřejnost — a předkládaje jí výsledky své práce, mohl jsem být spokojen výsledkem morálním, i když mi bylo ustoupit před umělecky reakčním náporům ředitele Jiřikovského a jeho uměleckých přátel.

V této situaci brněnské činohry bylo každému jasno, co znamená Jiřikovský se svými uměleckými a politickými přáteli v čele s režisérem Balounem, kteří tolika intervencemi se zasazovali o příchod nového ředitele.

Tato daná situace byla však také lučavkou na kritické, umělecké a lidské kvality různých osobností. Nejzajímavější jsou v tom ohledu okamžité změny stanovisek časopisu Index k příchodu ředitele Jiřikovského a mému odchodu. Je to příklad chaosu v odporujících si projevech Indexu a jeho členů,

který vzniká vždy, když osobní ohledy a vztahy podrží u někoho vrch nad stanoviskem umělce a kritika. Je to příklad špatné umělecké politiky, jejíž zlé stránky lze nejlépe dokázat na přímých citátech Indexu a projevech jeho členů.

Index vítá Jiřikovského (3. ročník, 2. číslo, 1931):

„Nový ředitel brněnského Zemského divadla, Václav Jiřikovský, začal pracovat v divadle 28. února, když byl předtím povolán zemským výborem k vedení divadla. Zdá se, že má plno dobré vůle, aby vyřešil vážné otázky provozu i uměleckého poslání. Přineseme bližší zprávy.“ (Uveřejněno bez podpisu jako projev redakce.)

Člen Indexu zatracuje Jiřikovského (Levá fronta, číslo 21, 1931):

„Zemské divadlo stává se dokonalým nástrojem reakční pakultury... Politické vlivy nezmizely, naopak, lze čím dál tím více pozorovat zákulisní působení záhadných vlivů, jichž tendence je více než jasná. První zjevný čin, dosazení za ředitele p. Jiřikovského, který se svým negativním stanoviskem pro jakékoliv moderní snažení netají, není také nějakým krokem vpřed... Zemské divadlo prozatím = důsledná umělecká reakce.“
Podepsán rf. (člen Indexu).

Jiný druh členů Indexu je nejoportunnější a nejchytřejší. O řediteli Jiřikovském v článku v Indexu se rozsáfle ani nezmíní, aby nepohněval své bohy, ale zato si vyjede na toho režiséra činohry, proti komu je umělecká reakce namířena. Jak tento kritik (B. V. = B. Václavek), který chce být považován za levého, chrání mlčením divadelní reakci (s jejímiž představiteli mají členové Indexu osobní styky), a jak svými nepravdivými útoky na umělce této reakci přispívá — to také stojí za zaznamenání.

Index mlčí o reakci a napadá avantgardního režiséra (Index, 3. ročník, 3. číslo, 1931):

„Změny v brněnské činohře. Koncem sezóny odchází z Brna Jindřich Honzl, který v Brně působil dvě léta jako dramaturg a režisér, nepohodnuv se s novým vedením divadla o podmínky dalšího setrvání. Dvě léta Honzlova pobytu v Brně pro činohru znamenala nesporně mnoho... Nutno však říci, že na svém odchodu je zčásti vinen také Honzl sám. Místo aby apeloval prostě kvalitami své práce na veřejnost a opíral se při své práci o ten kruh moderních lidí v Brně, kteří o jeho povolání do Brna usilovali a v podpoře jeho práce spatřovali svůj samozřejmý a radostný úkol, vsadil všechno na jednoho činitele zemské správy, který však v rozhodující chvíli zůstal — a s ním i Honzl — úplně osamocen, a za tím účelem zná za svého pobytu pouze lidi, kteří mu ono spojení zprostředkovali.“ B. V. (člen Indexu).*

Nehledě ke gramatické a smyslové nesprávnosti vět v projevu tohoto kritika, je tu (vedle nepravd, jak doleji ukáží) nejnesnesitelnější ten politikářský a osobně službičkový způsob myšlení, který vládne celým projevem. To je opravdu maloměstský oportunistus a jeho řeč. To je úroveň Poledního listu, který našel druha ve způsobu myšlení! V Poledním listě hned si také článek, který páchne klepy, ocitovali. Tak úzce osobně si nevykládá věci ten, kdo se chlubí marxismem. Tak může soudit jen osobička, která nevidí než zase osobičky a jejich službičky. To je pro mne nejhorší a nejudpornější pomýšlení, že citovaná slova napsal český kritik — marxista.

K věci: Projev Indexu a článek od B. V. podpírají sloup

* Aby B. V. dosvědčil dál svůj oportunistus, který chce být všude hezký, uteče se pod neznámou šifrou „cl“ do Literárních novin (protože v Indexu není dovoleno se zlobit na Jiřikovského), a tam si mírně postěžuje na Jiřikovského, ale tak, aby mohl si zakleparit o Honzlovi a přenést i trochu podezření na herce, kteří s Honzlem odcházejí z Brna.

umělecké reakce, ředitele Jiřikovského, kryjící ho mlčením nebo vítající v něm pokrok. O skutečném stavu věci a o reakčních plánech ředitelství smí mluvit jiný člen Indexu, jež nevážou osobní ohledy. Ředitel Jiřikovský stal se skutečně exponentem toho reakčního politického vlivu v divadelním umění, který bez ohledu na kvality umělecké prosazuje vůli stran a své osobní vztahy.

Ale B. V. z Indexu — protože nesmí na Jiřikovského — si musí najít jiného viníka. Hledá politiku u režiséra, který naopak nenáležel k žádné politické straně, jež ovládala divadlo, a který se opíral při své práci jen o uměleckou a finanční prosperitu činohry, již vedl — a který nevyhledával politických vlivů, protože se úplně věnoval jen práci v divadle. Byla to bohužel jen tato divadelní práce, kterou jsem apeloval na veřejnost — a bylo to, bohudíky, jen uznání veřejnosti, které si z Brna odnáším. Nebylo to vyhledávání známostí, které B. V. nestačí doporučovat a jimiž Index vysvětluje vše. V každé větě B. V. je několik nepravd, ale nejhorší je právě metoda („sociologická“), která B. V. k nepravdám pomáhá.

Předně, můj odchod z Brna nezáležel na pomoci té či oné skupiny, toho či onoho jednotlivce. Neboť k pomoci bylo ochotno tolik jednotlivců (i z Indexu) i z ostatního kulturního Brna. Rozhodnutí, zůstanu-li či odejdu-li, záviselo na mém uvážení reálné situace, tj. uvážení o mé spolupráci v činohře umělecky reakčně řízené. Nebyl jsem osamocen, naopak měl jsem za sebou veřejnost, jak bych mohl dokázat zprávami a citáty všemožných novin. Mé rozhodnutí, zůstanu-li nebo odejdu-li, nezáviselo na žádném činiteli zemské správy. To, co povídá B. V. o mých přátelích a o mém osamocení a i o příčinách mého odchodu, je tedy hrubá nepravda a osobní klep.

Každý, kdo chtěl mou práci podporovat — mohl to činit. Neodměňoval jsem se za to ničím než rozběhem k dílu většímu a obtížnějšímu. Nevstupoval jsem do žádných politických vztahů, ani k žádným skupinám. Někteří lidé mou práci podporovali, byl jsem tomu rád, někteří mi v práci překáželi sa-

botáží, klepy, nepravdami a kritickými útoky; s těmi jsem se musil vyrovnávat — byť nerad. To však, že někdo podporuje práci avantgardního režiséra, není úhonou pro kohokoliv. Úhonou je ovšem pro B. V. z Indexu, útočí-li na mne nepravdami za veškerou mou vyčerpávající práci v činohře, která hleděla zastavovat postup umělecké reakce, dokud to bylo možno.

Nakonec: nevidí-li „marxista“ B. V. za celým převratným dějem v brněnské činohře a ve změně ředitelství než nepravdy o vlivu osobních známostí a nevidí-li, jak organicky vyrůstá hospodářská krize divadla, krize vedení a krize umělecká a jak organicky se divadlo propadá do umělecky reakční moci politických stran, která ovládá ředitele a diktuje si podmínky, a nevidí-li, že boj avantgardního režiséra s celým tímto organickým postupem reakce je bojem kvality proti kvantitě — a stojí-li kritik B. V. mlčením za ředitelem Jiřikovským jako nástrojem této reakce — je to nejen krize divadla v trvalém sestupě jeho hodnot — je to současně krize ducha a soudnosti kritika, který se točí, jak se točí skupiny, jak se objevují výnosy mocných (ať jsou to mocné osobnosti z jeho okolí nebo mocné kongresy) — je to katastrofální nespolehlivost této české kritiky i umělecké schopnosti.

Musil jsem se vyrovnávat do poslední chvíle svého odchodu z Brna s touto neschopností, která si pomáhá klepy tam, kde jde o soudy, musil jsem vyvracet nepravdy kolportované některými členy Indexu (v němž je zas několik znamenitých osobností i mých přátel) nejen svou prací, která dokumentovala nejvíc — ale i trapnými scénami s konfrontací svědků a s usvědčováním z nepravdivých tvrzení.

Nemám žádné hořkosti v sobě proto, že jsem odešel z Brna. Vědomí, že jsem vedl činohru výš, vědomí, že se mi podařilo dokázat po mém představení Cocteauova Orfea i to, na čem E. F. Burian tak žalostně ztroskotal, že totiž studijní představení jsou možná v Brně, jsou-li vedena s jasným plánem a se schopností přivést na svět dokonalejší tvar, to mi dává uspokojení z hlavní věci: z mé práce. To, že jsem poznal lidi, že

jsem poznal zblízka jejich kvality lidské i umělecké — to mi zatím musí stačit jako odměna za všechny nepravdy, klepy a útoky, jichž jsem byl předmětem. A B. V. se svou neschopností posoudit věci kriticky a bez maloměstské osobitosti byl velmi znamenitým příkladem k vystřízlivění z brněnské kritiky.

Za mou poznámku v 8. čísle Literárních novin vyřtil se na mne pan Jindřich Honzl v 10. čísle dlouhým článkem, ve kterém na mou hlavu snáší spoustu obvinění, „demaskuje“ Index a pře se o svém působení v Brně a svém odchodu. Na věci, týkající se Indexu, jsem odpověděl v něm. Na věci, které se týkají osobně mne, nemám mnoho chuti odpovídat. Mám už v tom bohaté zkušenosti, že pan Honzl nesnáší kritiky. Již krátce po jeho příchodu do Brna mne upozornil jeho přítel na to, že p. H. je cholerik, který slovo odmítavé kritiky mně do smrti neodpustí. Za ta dvě léta jsem udělal v tomto ohledu bohaté zkušenosti. Moje referáty vždy plně oceňovaly Honzlovu práci, podobně i Index (jako list i skupina) dodal několikrát v kritických situacích velmi rád na Honzlovo požádání i bez něho projev za jeho práci. Jakmile jsem však napsal slovo polemické nebo ostřeji kritické, dostalo se mi vždy za to spousty výtek, telefonicky i ústně. Podobně vybuchl p. Honzl po mém polemickém článku v 7. čísle II. ročníku Indexu a poslal mi k otištění odpověď asi podobného rázu, jako je zmíněný článek v Literárních novinách. Když jsem se toho nezalekl a připravil ráznou odpověď, couvl p. Honzl, když si ji v korektuře přečetl, a požádal mne, abychom oba články seškrtnali, pokud jednají o věcech osobních, a ne o meritu sporu. Stalo se, a články vyšly seškrtnané. Proto nezvěděla veřejnost již dávno, že nejsem žádným kritikem, že falšuji cizí